A CONSTRUCTIVIST PERSPECTIVE UPON THE PRESENT DAY POLITICAL CRISIS OF THE EUROPEAN UNION

Irina-Ana Drobot
Lecturer, PhD., Technical University of Bucharest

Abstract: The purpose of this paper is to analyse the problems of the European Union. The key issue lies, from a constructivist perspective, in the identity European member states perceive when it comes to "European".

Keywords: crisis, crisis management, identity, nationalism, europatriotism.

Introducere: problemele cu care se confruntă Uniunea Europeană

Nici un stat nu-şi mai poate rezolva problemele de unul singur. Astfel se justifică rolul Uniunii Europene, ca uniune de state, pentru care securitatea globală e o responsabilitate conform documentului de Strategie Europeană. Uniunea Europeană promitea un continent unit şi paşnic. Odată cu Uniunea Europeană, s-a răspîndit regimul democratic, care a fost gîndit pentru a înlocui regimurile autoritare prin democraţii stabile şi dinamice. Cu toate acestea, printre problemele care ameninţă Europa se numără terorismul, proliferarea armelor de distrugere în masă, conflictele regionale, probleme legate de guvernare (corupţie, abuz de putere, instituţii slabe), crimă organizată. Sunt cunoscute mai multe situaţii de criză ale Uniunii Europene, spre exemplu criza financiară din Grecia (2009-2016), cea a unei datorii publice. Membrii zonei euro trebuiau să fie ocrotiţi de la o prăbuşire financiară a pieţei. Crizele financiare au, la rîndul lor, consecinţe asupra statelor membre UE. Astfel Archibugi şi Filipetti (2011: 1153), susţin că situaţia crizei economice din toamna anului 2008 a avut un impact asupra investiţiei în inovaţie în aproape toate statele membre UE, ceea ce a dus, în cele mai afectate din ele, la divergente crescînde. Pericolul creşterii diferenţei în afectarea capabilităţilor de inovaţie poate conduce, la rîndul lui, la divergente crescute legate de venit şi starea de bine materială. Pînă atunci, criza fusese evaluată în termeni de venit, productivitate şi oportunităţi de angajare. Inovaţia oferă ocazia de a stimula competiţia economică şi de a facilita coeziunea în sfera socială şi politică (Sharp 1998). UE a devenit, odată cu creşterea procesului de integrare, nu doar mai mare, ci şi mai eterogenă şi polarizată în ceea ce priveste generarea de ştiinţă, inovare şi dezvoltare tehnologică. În zonele de sud şi est, există state care au rămas în urmă în ceea ce priveşte ştiinţa şi competenţa. Diferenţa în inovare poate fi şi o ocazie pentru ca ţările aflate în urmă să se simtă motivate să progreseze; există măsuri luate de UE pentru a reduce aceste diferenţe (Archibugi şi Filipetti 2011: 1174). Crizele economice sunt cauza existenţei unor diferenţe mari între bogaţi şi săraci. Pe parcursul existenţei UE, însă, nivelul de trăi a crescut treptat. Alte cauze ale inegalităţii mari între bogaţi şi săraci sunt relocarile industriale, populaţia care îmbătrîneşte şi problemele legate de finanţele publice.

Pentru a face faţă acestor provocări cu care UE se confruntă, s-a creat sistemul managementului de criză al Uniunii Europene, care are că scop nu doar managementul conflictelor ci şi prevenirea acestora. Sistemul constă în păstrarea păcii, asigurarea statului de drept, reforma sectorului sărac, şi crearea de instituţii post-conflict. Această abordare a apărut ca urmare a strategiei de securitate europeană adoptată în decembrie 2003 şi a fost întărită de anumite previziuni din Tratatul de la Lisabona, intrat în vigoare în decembrie 2009 (Greco, Pirozzi, Silvestri 2010: 5).

BDD-A27935 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:30 UTC)

Problema crizei Uniunii Europene este o temă mult discutată și este vorba de un termen care se folosește în mod exagerat, după cum remarcă Blockmans și Wessel (2009: 2). Autorii observă de asemenea cum integrarea europeană a fost frecvent descrisă folosindu-se termeni precum diviziune, probleme diplomatice și greutăți în a reuși respectarea obiectivelor și termenelor-limita. Oana Ștefăniță (2016: 9) afirmă că Uniunea Europeană "se confruntă cu provocări constante", precum criza euro, "întrucît solicită măsuri prompte și amenință unul din pilonii care stau la baza proiectului și anume uniunea economică". În plus, UE are nevoie "de a beneficia de acordul cetățenilor în demersurile viitoare", "spre definirea unei identități comune", și nu poate se poate consolida "fără a deveni un proiect al cetățenilor și nu doar al elitelor". Naționalismul reprezintă o colecție de credințe politice, nu o ideologie unică. Multe argumente naționaliste sunt legate de anumite state și popoare. Ceea ce e comun gîndirii naționaliste este controlul statului de către un popor; naționaliștii sunt de părere că guvernul unui stat trebuie să fie în mîinile unui anumit grup de cetățeni (Barber 2002: 5). Este nevoie de un demos European, pentru a crea identatea europeană și pentru a obține o integrare politică mai profundă (Cederman 2001). Demos-ul european se referă la o unitate a poporului care își exercită drepturile democratice și care înseamnă o identitate comună (Cederman 2001).

Brexitul este un exemplu ce amenință unitatea politică a UE, care e necesară "pentru a face față provocărilor globale și a acționa ca un tot". Identitatea europeană este una din problemele Uniunii Europene: "Văzută prin prisma identităților multiple (Bruter, 2004; Risse, 2003), identificarea cu Uniunea Europeană urmează celei naționale" (Ștefăniță 2016: 12). Dimensiunile identității europene sunt culturale, civice și instrumentale. Cele două din urmă predomină, însă e nevoie de un atașament mai profund (Ștefăniță 2016: 13). Alți autori care observă că nu există o definiție uniformă a cuvîntului criză legat de Uniunea Europeană sunt Boin, Ekgren și Rhinard (2013: 7), care susțin că acest cuvînt este folosit pentru a desemna atît crize interne (de exemplu, crize financiare), amenințări percepute asupra justiției și a afacerilor interne (fluxuri necontrolate de migranți), sau crize externe (conflicte internaționale).

În ciuda tuturor problemelor discutate și incluse sub termenii de criză și diviziune, Uniunea Europeană a devenit o putere internațională. A devenit rivală Statelor Unite începînd cu crearea Comunității Europene în 1958. Pînă atunci, SUA fusese puterea hegemonică fără rival în economia mondială și în domeniul negocierilor. Meunier și Nikolaidis (2006) observă cum cheia puterii UE este comerțul. Foști dușmani din Europa, în decursul istoriei, au fost uniți de liberalizarea comerțului intern și de politica comerțului extern. Mărimea pieței europene plus caracterul colectiv al politicii ei comerciale au dus la crearea UE că rival al SUA în negocierile comerciale internaționale (Meunier 2005). Cum anume pot elementele economice să ducă la transformarea în puteri internaționale în cazul unor state? Conform articolului scris de Meunier și Nikolaidis (2006), puterea unei țări, sau a unor grupări de țări, depinde din punct de vedere comercial de puterea economică, de mărimea pieței și de performanță economică. UE însă nu e doar o putere comercială; devine o putere prin comerț, folosind accesul către pieţele comerciale mari ca un fel de instrument de negociere pentru a obține schimburi în politică interna a partenerilor comerciali, de la standarde de muncă la drepturi umane, și pentru a da formă noilor structuri de guvernare globală. UE e pe cale de a deveni o putere mondială, dar sunt oare aspectele enumerate pînă acum suficiente? Componentele de baza ale oricărei puteri sunt forța, determinarea politică, și legitimitatea (Waltz 1989). Puterea într-o anumită zona (comercială) poate însemna și putere în altă zona (în general afaceri externe)? UE are putere economică, influențînd politicile altor țări și poziții prin manipularea accesului la piață comercială. UE ca putere economică se află în conflict cu diferitele guverne ale statelor membre, influențate de o serie de actori interni, care au opinii diferite despre cum să exercite puterea prin comerț. De asemenea, UE este în conflict cu

BDD-A27935 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:30 UTC)

propriile principii care se contrazic unele pe altele, spre exemplu promovarea cauzei dezvoltării economice protejînd agricultura europeană. E nevoie de strategii potrivite pentru a reconcilia tensiunile din cadrul UE, pentru găsirea unei căi pentru legitimarea puterii pe scenă mondială. Multe state membre ar dori ca UE să devină putere globală prin intermediul puterii economice și nu prin acela al puterii militare. Pentru aceasta însă, UE ar trebui mai întîi să rezolve divergențele între statele membre.

Una din problemele la care a dus integrarea europeană este, potrivit unor teorii, cea a inegalității sociale. Problema aceasta UE promitea să o rezolve prin fondul social European, stabilit în 1961, pentru a promova crearea de locuri de muncă și a ajuta pe cei care muncesc să se poată muta de la un loc de muncă la altul, și chiar dintr-o zona geografică în alta. Scharpf (2015: 384) observă cum, din perspectiva socială a pieței, integrarea europeană a redus capacitatea politicii democratice de a se ocupa de provocările capitalismului global. Astfel, a contribuit la creșterea inegalităților sociale. Au existat asimetrii instituționale care au dus la constrîngerea alegerilor politice democratice și la pierderea echilibrului dintre capital, muncă și stat, și totodată a creșterii aspectelor negative ale integrării monetare în dauna integrării sociale și politice. Eforturile de a democratiza politica europeană, în viziunea lui Scharpf, nu vor putea duce la depășirea acestor asimetrii și nici reformele politice nu le vor putea îndepărta.

Aspectul liberei piețe de schimb în UE este însă pus sub semnul întrebării. Țările europene au dorit o astfel de zonă, însă Europa nu a fost niciodată unitară (Wilcock, Scholz 2016: 126-127). Integrarea piețelor naționale ale primelor șase state membre într-o piață comună a fost scopul Tratatului de la Roma din 1957. Pentru a realiza acest lucru a fost necesară combinarea muncii și capitalului ca factori de producție. Șomerii din țările subdezvoltate au avut oportunitatea să se mute în zone cu puțină forță de muncă, mai ales în Germania; în plus, cei care munceau pentru ei înșiși au putut să se mute în oricare zona a Uniunii care le oferea cele mai bune condiții (Wollenschlager 2011: 3-4). S-a creat conceptual de cetățean al pieței în cadrul comunității Uniunii Europene: e vorba de cineva care are acces fără discriminare și alte restricții la piață. Însă, aceasta are consecințe: dreptul de a se angaja în alte state membre în aceleași condiții precum cetățenii naționali ai statului gazdă a dus la slăbirea semnificației cetățeniei naționale. Cel care migrează în scopul găsirii unui loc de muncă va cere aceleași drepturi și de a fi tratat precum un cetățean național. În plus, semnificația frontierelor naționale a slăbit după oferirea fiecărei persoane active economic a dreptului de rezidență în alte state membre și datorită extinderii libertăților pieței dincolo de principiile nediscriminării pe bază de naționalitate și norme naționale restrictive (Wollenschlager 2011: 4). Avantajele liberei circulații peste granițe în căutarea locurilor de muncă, și pentru călătorii în scopuri de agrement dispar în față amenințărilor teroriste care afectează întreaga Europa. De aici apare o lipsă de încredere a cetățenilor în siguranța pe care le-o promite UE.

Problema identității europene

Problema Uniunii Europene este, și în acest din urmă exemplu, legată de identitate. La prima vedere, Uniunea Europeană nu se bazează pe unitate etnică precum un stat, ci pe valori și principii comune (valori umanitare și progresiste, drepturi umane, solidaritate socială, drepturi la întreprindere, o distribuire a rezultatelor creșterii economice, dreptul la un mediu protejat, respect pentru diversitatea culturală, lingvistică și religioasă și un amestec armonios al tradiției cu progresul), ceea ce nu e suficient pentru a crea acel sentiment al unei națiuni și al unui popor, binecunoscut din istoria Europei. Faptul că țările îndeplinesc anumite criterii pentru a fi membre UE (democratice, politice și economice) asigura o anumită unitate, bazată pe trăsături comune. Termenul *Europatriotism* se referă la eforturile Uniunii Europene de a imita construirea identității cetățenilor și a unui stat național, în termenii definiți de Benedict

BDD-A27935 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:30 UTC)

Anderson, al unei națiuni drept comunitate imaginară. Așteptările ca indivizii să devină cetățeni europeni în propria percepție, și ca identitatea lor națională să cadă pe plan secundar, nu s-au realizat. Care sunt problemele acestui construct al Uniunii Europene, de ce nu dă sentimentul de unitate și patriotism al unui stat și al unei națiuni poate explică motivele pentru care, așa cum susține Oana Ștefăniță, Uniunea Europeană este "un trend în derivă". Cum ar putea fi rezolvată această problemă? În cele din urmă, în orice stat național au existat minorități, care nu puteau face parte din unitatea etnică; în ce privește minoritățile, vorbim de stat civic, iar un stat național e construit în jurul unei majorități etnice.

Se poate afla identitatea europeană în conflict cu aceea națională? Se pot compară cele două? Eurobarometrul chestionarelor din 1999 arată că doar 6% dintre cetățenii țărilor membre UE ar vedea sentimentul de a fi european alături de acela al unei identități naționale, problema rămînînd actuală. UE nu e văzută în mod general drept o națiune, iar un patriotism că acela pentru un stat național nu este în general posibil, după cum o arată sondajul. J. Habermas vorbește, în schimb, despre un patriotism constituțional față de UE. Uniunii Europene i s-au oferit simboluri europene, asemenea simbolurilor majorității statelor-națiune, precum: steagul European, un imn, o zi națională (Ziua Europei, pe 9 mai), și o monedă unică, euro. Buscha et al (2017: 318) observă, studiind statisticile, modul în care încercările de a crea cu ajutorul monedei euro o identitate europeană a eșuat. Motivul pentru care încercarea cu euro a eșuat poate fi legat de ceea ce Penrose (2011) numește un aspect vizual al construcției identitare naționale. Pe lîngă hărți și timbre, moneda sau bancnota ilustrează o imagine aleasă pentru reprezentarea statului-națiune (Penrose 2011: 430). Însă, pentru bancnotele euro simbolul este o instituție, spre deosebire de cele ale statelor care înfățișează personalități ale culturii respective. De aici se poate observa lipsa unei legături afective cu UE, o dificultate a cetățenilor de a simți o legătură patriotică cu UE în sensul în care sunt obișnuiți în cazul bancnotelor naționale. Toate aceste simboluri, steag, imn, zi națională, moneda unică, se vor simboluri ale unității statelor membre. Aceste simboluri s-au vrut a avea un impact în viața de zi cu zi a cetățenilor, direct observabil și tangibil.

Naționalitatea și naționalismul sunt constructe culturale, susține Benedict Anderson, în *Comunități imaginate*. O națiune este definită drept o comunitate politică imaginată, în spirit antropologic. Este imaginată datorită faptului că pînă și membrii celei mai restrînse națiuni nu se vor cunoaște între ei personal, ci vor trăi doar cu imaginea a ceva ce îi unește. Faptul că este imaginată poate avea o conotație negativă, de iluzoriu, fals, dar și una pozitivă, ceva creat cu scop constructiv. Națiunea este imaginată drept limitată deoarece are granițele limitate. Nici o națiune nu se extinde la nivelul întregii lumi. Iată un argument care susține euroscepticismul, și care poate explică rezultatele Eurobarometrului din 1999. UE trece dincolo de granițele geografice ale statelor. Este dificil a concepe o identitate națională europeană pentru cetățenii statelor membre UE. Un sentiment al identității europene s-a încercat a fi creat prin istoria europeană comună, moștenită cultural de toate popoarele europene, incluzînd realizările civilizațiilor antice grecești și romane, feudalismul Evului Mediu, Renașterea, Secolul luminilor, liberalismul secolului al XIX-lea, războaiele mondiale, colonizarea etc. Însă, discuțiile legate de Constituția europeană au făcut să continue între europeni disputele legate de politică și problemele actuale. Pentru Anderson, o națiune este imaginată ca o comunitate din motiv că, în ciuda inegalităților și exploatărilor, orice națiune e asociată cu ideea de unitate profundă. În UE nu se întîmplă astfel. Veen (2002) se îndoiește inclusiv de aspecte culturale comune care i-ar putea unifica pe europeni și care le-ar oferi o identitate europeană mai degrabă decît vestică: el susține că mai mulți australieni și americani ar citi Shakespeare decît germanii sau italienii. Samuel Huntington susține că există incompatibilități culturale și conflicte ideatice; de la această afirmație pornește Daniel (2015: 91): "Europa a fost supusă, de-a lungul existenței sale, unor presiuni culturale exercitate de civilizații de contact. Identitățile culturale, care sunt, totodată, identități de civilizație,

BDD-A27935 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:30 UTC)

determina structuri de coeziune, de dezintegrare, dar şi conflicte, într-o lume aflată acum în perioada post-război rece." Astfel, criteriul unei culturi comune tuturor statelor membre nu este îndeplinit, iar literatura nu poate fi o sursă a valorilor patriotice, aşa cum s-a întîmplat în cadrul statelor naţionale. În plus, există un conflict legat de cultură, în accepţiunea lui Huntington, deoarece există diferenţe fundamentale între civilizaţii în ceea ce priveşte istoria, limba, tradiţiile şi mai ales religia, vechi de milenii, şi deci imposibil de ignorat (Daniel 2015: 96). Europa nu este omogenă, diferenţele culturale între state fiind vizibile. De aceea s-a ajuns la încercarea de a crea un discurs comun, de valori comune, bazate pe motto-ul unitate în diversitate, care este, însă, contradictoriu încă de la început. Ne sugerează diferenţele creării sentimentului de unitate faţă de un stat naţional obişnuit. Cu cît au loc mai multe contacte între membrii unor civilizaţii diferite, cu atît se observă diferenţe fundamentale de mentalitate care creează animozităţi (Daniel 2015: 96). Huntington (1997) observă cum s-a încercat, totuşi, salvarea civilizaţiei europene prin încercarea de a regrupa politică globală după criteriul axelor culturale. Alianţele definite după criterii ideologice şi relaţiile cu superputerile sunt înlocuite de cultură şi civilizaţie. Se încearcă restructurarea graniţelor politice pentru a corespunde celor culturale, etnice, religioase, de civilizaţie.

Moştenirea culturală comună europeană, însă, include elemente controversate precum creştinismul (Veen 2002). Daniel (2015: 93) susţine că Europa are, în compoziţia ADN, religia creştină. Această pentru că principiile creştine se pot găsi la bază, ele constituind stîlpii de susţinere ai identităţii şi rezistenţei culturale europene. În plus, Daniel (2015: 93) se bazează pe cercetările lui Alexandru Duţu care susţine că acele trei forme ale Europei, creştină, centrală şi balcanică ar fi imaginare, şi subiective, create prin perspectiva unor grupuri de intelectuali. Potrivit lui Duţu, Europa de astăzi, aşa cum o cunoaştem, ar fi fondată pe o moştenire culturală comună, cea bazată pe acelea ale Greciei, Romei şi Ierusalimului.

Conform lui Anderson, rădăcinile culturale ale naţionalismului au legătură cu un imaginar religios - sunt date exemple de morminte ale soldaţilor necunoscuţi. Anderson discută despre necesitatea unei continuităţi viaţă-moarte, dar şi despre dispariţia concepţiei religioase la sfîrşitul secolului al 18-lea, care a generat apariţia naţionalismului, datorită pierderii certitudinilor şi încrederii în vechile moduri de gîndire, printre care existenţa unui adevăr absolut oferit de scrieri religioase, organizarea societăţilor în jurul unor monarhi de drept divin şi concepţiei potrivit căreia cosmologia şi istoria nu erau distincte. Acest criteriu al lui Anderson ar putea fi îndeplinit şi în cazul Europei, potrivit unor teorii. Însă, mai contează şi modul în care cetăţenii percep legătura lor cu identitatea europeană, care e diferită de cea naţională, dacă ne amintim de sondajul Eurobarometrului din 1999.

Anderson ne aminteşte cum capitalismul, tehnologia tiparului şi diversitatea limbajului uman au fost factorii care au contribuit la crearea unei noi forme de comunităţi imaginate, care în forma sa de bază a putut duce la formarea naţiunii moderne. Tehnologia tiparului a dus la posibilitatea creării unui discurs şi limbaj comun, ducînd astfel la posibilitatea de a găsi un element comun pentru unitatea comunităţilor imaginate. În mod asemănător, ar trebui găsit un discurs comun eficient pentru a diminua problemele legate de identitatea cetăţenilor UE.

Mergînd în istorie, ideea unei Europe unite datorită unei unor rădăcini comune apare încă din 1948 şi 1954, cînd întîlnim ideea unei Europe ca naţiune sau cea de naţionalism European. Termenul de naţionalism pan-european a fost creat de Hannah Arendt în 1954 pentru o ideologie ipotetică a unui naţionalism bazat pe o astfel de identitate europeană. Arendt credea că un naţionalism pan-european putea însemna o unire a europenilor prin cultivarea unui sentiment anti-America în Europa. În anii 1950, au existat anumite grupări neo-fasciste care au cerut naţionalism European. În Marea Britanie, liderul Mişcării Uniunii, susţinea politica "Europa ca naţiune" între 1948-1973. Victor Hugo şi-a imaginat nişte State Unite ale Europei, foarte paşnice şi inspirate de idealuri umaniste. Aceste exemple sunt încercări de legitimare a unei unităţi în ce priveşte UE, al unui sentiment de patriotism. Se

BDD-A27935 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:30 UTC)

încearcă crearea unei istorii şi dorinţe comune, afective, de a constitui un sentiment de patriotism naţional.

Delanty afirmă că Europa nu poate constitui o identitate coerentă, întrucît, conform celor prevăzute de Arendt, nu există o opoziţie externă pentru ea. Speekenbrink (2014) susţine că naţionalismul, ulterior perioadei de după război, a fost înlocuit de o ordine mondială postmodernă, iar ideea de Europa a fost transformată în aceea de diversitate de identitate şi valori comune. Se discută despre euroscepticism, devenit mai puternic faţă de naţionalismul European începînd cu 2010.

Conceptul de cetăţean al Europei are mai mult a face cu avantaje şi drepturi şi mai puţin cu valori ce ţin de naţionalism. Cetăţenii UE pot călători, trăi şi munci oriunde în statele membre. Se încearcă un mod de a-i aduce împreună pe cetăţenii europeni, prin încurajarea şi oferirea de fonduri pentru programe în domeniul educaţiei şi culturii. Articolul 20(1) din Tratatul despre modul de funcţionare a Uniunii Europene susţine că cetăţenia europeană va însoţi cetăţenia naţională şi nu o va înlocui.

Ar trebui urmărită o paralelă între UE şi încercarea creării unui sentiment de patriotism şi al unei identităţi şi naţionalism ca ideologie. Naţionalismul este definit în următorul mod: această ideologie "pune în prim plan conştiinţa naţională, identitatea etnică sau lingvistică." (Ţăranu 2001: 97) Printre elementele unei naţiuni drept comunităţi imaginate se numără: istoria, limba, religia, etnicitatea, geografia naţională, mitologia, autodeterminarea (Ţăranu 2001: 99-100). Unul din elementele care lipseşte pentru UE, şi care este esenţial pentru statele naţionale, este existenţa unei limbi comune. În viziunea europenilor, nu se poate un sentiment de naţionalism şi de patriotism fără o limba comună. Am putea spune că această concepţie face parte din schema lor de gîndire, din punct de vedere cognitiv, în funcţie de aşteptări create cultural, pe parcursul istoriei. Blommaert şi Verschueren susţin această idee, dînd şi exemplul unui articol din 1990 referitor la percepţia Olandei drept o naţiune care nu e fidelă ei înseşi prin faptul că nu se acordă atenţie unei identităţi şi limbi naţionale (369). De asemenea, în opinia celor doi autori, o limba creează, pe lîngă unitate, şi discontinuitate şi conflicte (370). Astfel, ţările membre UE, deoarece nu au o limba comună, creează diviziuni între ele prin faptul că nu există acces la politica din interiorul fiecărui stat, al fiecărei instituţii, totul fiind blocat prin folosirea unei limbi proprii. O naţiune poate fi o comunitate imaginată, însă pentru a putea realiza acest obiectiv este nevoie de mai multe condiţii care să poată fi îndeplinite. Gellner (1964: 169) susţine că naţionalismul înseamnă inventarea unor naţiuni care nu au existat înainte.

Rolul limbii în crearea unei naţiuni este acela de a mobiliza poporul pentru o anumită cauză (spre exemplu, lupta într-un război). Naţiunea reprezintă o unitate primară în politică (Iwamoto 2005: 100). Potrivit lui Anderson (1991: 3), naţiunea este una din valorile universal legitime din viaţă politică în epoca noastră. Anderson susţine de asemenea că o naţiune e o comunitate imaginată în special prin limbaj (133). Pentru Anderson, limba creează solidaritate între membrii unei naţiuni (1983: 122). Anderson susţine de asemenea că în formarea unui sentiment de solidaritate între cetăţenii unei naţiuni limbii îi revine un rol foarte important, mai important decît acela al unui steag naţional sau al unor costume naţionale. Anderson numeşte rolul limbii acela al "experienţei simultaneităţii" (132), care se creează sub forma unor poezii şi cîntece, în special imnuri naţionale, cîntate în limba respectivului stat naţional.

Experienţa unui sentiment de solidaritate e susţinut şi de Karl Deutsch. "Pentru Karl Deutsch, naţionalismul facilitează accesul la o cultură comună, adică accesul la o comunitate a comunicării." (Ţăranu 2001: 104) Cultura aceasta comună se realizează şi prin uitare, prin erori istorice (Gellner 25), în sensul că se păstrează şi se accentuează anumite simboluri şi fapte istorice de care se ţine cont în conştiinţa unei naţiuni.

Naţionalismul are multe în comun cu liberalismul:

BDD-A27935 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:30 UTC)

> Liberalii au militat pentru crearea statelor naţiuni tocmai plecînd de la credinţa că politica statelor poate fi echivalată cu comportamentul unei persoane, şi deci comunitatea statelor poate fi privită că o societate suprapusă peste societatea umană. (Țăranu 2001: 106)

Și în cadrul acestei definiții se pune accentul pe un sentiment al solidarității, pe convingeri care se creează și care rezonează cu modul natural al cetățenilor de a privi apartenența la un stat sau la o națiune.

În plus,

> mişcările naţionaliste de la începutul secolului al XIX-lea s-au format şi au luptat sub stindardul liberalismului clasic, visînd la un stat naţional structurat pe modelul liberal, unde dreptul şi proprietatea să domnească, fiind principiile ordonatoare ale societăţii. (Țăranu 2001: 107)

Și în cadrul definiției de mai sus, sentimentul de patriotism e generat de solidaritate dar și de interese comune, de drepturi cîștigate în avantajul cetățenilor, asemenea modului în care se încearcă construirea imaginii UE. În orice cultură există anumite valori pe care le au toți membrii unei comunități.

Folosirea miturilor și a simbolurilor are, de asemenea, funcția de legitimare a unității unei națiuni:

> Structura ideologică a naţionalismului se bazează în special pe re-construcţia realităţii cu ajutorul miturilor şi simbolurilor, căci astfel găsesc drumul cel mai uşor spre conştiinţa maselor pe care doreşte să le atragă de partea sa. Simbolurile cel mai des folosite sunt cele al identităţii şi al unităţii, simboluri aproape paradigmatice pentru discursul naţionalist (Țăranu 2001: 109).

Naționalismul oferă maselor un sentiment de patriotism, păstrează cultura unei națiuni prin evenimente istorice, eroi, simboluri, într-un mod asemănător cum a încercat și UE.

Pe scurt, doctrina naționalismului, în definiția lui Kedourie, susține că lumea este împărțită în mod natural în națiuni, cu propriile lor caracteristici și cu singurul tip legitim de guvern auto-determinarea națională, însemnînd convingerile și conștientizarea popoarelor că aparțin unor anumite națiuni (Zimmer 2003: 6). Într-un mod similar, se pare că se așteaptă că acest proces să aibă loc, în timp, în cadrul UE.

În lumea politică globală de astăzi, naționalismul continuă și se confruntă cu o serie de provocări. Legăturile între comunități naționale sunt acum create peste continente și țări, datorită migrației și diasporei. Globalizarea de asemenea a determinat guvernele să-și revizuiască discursurile privind construirea unei națiuni. De asemenea, naționaliștii trebuie să revizuiască înțelesul auto-determinării, independenței, autonomiei și suveranității într-o lume interconectată (Sutherland 2012).

Absența unei limbi comune se încearcă, aparent, a fi înlocuită de un discurs al mass-media și de o retorică. Acestea încearcă să creeze o imagine a unui cetățean european. Beasley (2005) vede cetățeanul european ca fiind creat, asemenea unei națiuni, drept imaginat, și în special fiind produsul unei retorici. Cetățeanului european i se creează, astfel, o identitate cosmopolitană. Potrivit lui Beasley (2005: 133-134), procesul prin care UE, cetățenii și instituțiile sale învață să acționeze și să gîndească împreună promite un model al cetățeanului cosmopolitan, într-un viitor politic post-național. Imaginea cetățeanului European e construită prin discurs mai mult din punct de vedere economic decît național. Relația dintre cetățean și

BDD-A27935 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:30 UTC)

naționalitate este de nedespărțit, în accepțiunea lui Wiener, care susține și faptul că a discuta despre noțiunea de cetățean presupune existența unui stat. Barber (2013) susține de asemenea faptul că termenul de cetățenie europeană este unul vag, din moment ce nu există o identitate europeană comună. Tot Barber atrage atenția asupra faptului că, în 1992, Tratatul UE semnat la Maastricht susținea, prin articolul 8(1) că fiecare persoană din statele membre este cetățean European. Mai apoi, din cauză că s-a observat că un individ putea fi cetățean al Europei, fiind însă legat prin sentiment național față de statul membru din care făcea parte, s-a adăugat la articolul 8 mențiunea că această cetățenie a Uniunii va însoți și nu va înlocui cetățenia națională. Chiar moneda euro a fost introdusă cu scopul de a crea o identitate pan-europeană, adăugîndu-se, dacă nu chiar înlocuind, identitățile naționale existente (Buscha et al 2017: 319).

Concluzii

Problema Uniunii Europene este aceea a promisiunilor care pentru anumite popoare nu s-au realizat. De aici a rezultat o lipsă de încredere în UE. O altă problemă ar fi aceea a absenței psihologice a unei identități de tip național, care să determine țări și cetățeni să poată trece mai ușor peste perioadele crizelor. În primul rînd, e o problema legată de percepția Uniunii Europene, și apoi a problemelor concrete. Modul în care percepem UE se realizează cu referiri la experiențele anterioare, așa cum susțin psihologii cognitiviști prin teoria numită schemă, un set de idei preconcepute, un sistem structurat pentru a organiza și percepe informația nouă pe baza experiențelor anterioare. În cazul UE, se fac paralele între structura și modul de funcționare UE cu acela al statelor naționale. Însă există un tip de script, de schemă legată de modul în care e perceptut naționalismul și sentimentul legăturii cu o structură ca UE, care se și încearcă să fie creat prin discurs și simboluri.

Așa cum susține Ștefăniță (2016: 248), "Identitatea europeană este în curs de desfășurare, în curs de definire". O abordare constructivistă privește identitatea națională ca fiind creată de instituții și acțiuni politice ale leaderilor, conform lui Buscha et al (2017), Habermas (1992) și Hobsbawm (1990). Prin acest proces se încearcă definirea și crearea unei identități europene, un subiect actual de discuție în aproape toate domeniile științifice de cercetare, precum studii culturale, studii literare, științe sociologice, psihologie, științe politice, etc. Autorii Buscha et al. (2017), studiind modul în care adoptarea monedei euro nu a dus la crearea unei conștiințe identitare europene de tip național, se îndoiesc de abordarea constructivista care susține că identitatea națională poate fi creată artificial prin comunicare, simboluri comune, și instituții care se bazează pe o experiență comună. Problema identificată de acești autori este aceea că, deși UE a încercat să introducă o dimensiune europeană în programa educațională națională (Calliagaro 2013), modul în care sunt concepute programele de predare a istoriei sunt centrate pe o narațiune de tip național. În timp, se încearcă reducerea acestei probleme prin promovarea discursului de tip european prin mass-media. Importanța creării unui sentiment al unei identități comune europene poate fi văzută în paralel cu aceea a construirii unei națiuni. Sentimentul naționalismului e rezultatul construirii cu succes al unei națiuni. Acest proces este important din punct de vedere economic și politic și este recomandat în țările cu populații fragmentate din punct de vedere etnic. (Ahlerrup, Hansson 2011: 431). A construi o națiune este un proces intenționat, și se realizează prin crearea de simboluri, precum statui ale unor eroi din istorie, cu intenția de a provoca sentimente ale unei apartenențe la o comunitate națională, și mîndrie față de comunitate (Ahlerrup și Hansson 2011: 432). Autorii aceștia susțin că UE este o organizație pentru care de asemenea construirea unui sentiment naționalist este importantă.

Cu toate eforturile de a define identitatea europeană, și cu toate încercările de a crea un sentiment de tip național, există factori care duc la existența unui conflict între identitatea națională și identitatea europeană; Stoica (2016: 465) identifică factori precum declinul economic și migrația, care pot să ducă la o reevaluare a identităților. Există opinia că

BDD-A27935 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:30 UTC)

identitățile europeană și națională pot coexista, întrucît factorii coeziunii sunt alții: identitățile naționale sunt bazate pe loialități, cultură și istorie comune, pe cînd atașamentul față de UE se bazează pe "patriotism constituțional" (Habermas 2001). Pentru Kostakoupoulu (2005: 241), cetățenii unui stat sunt uniți de afinitate și sentimente de naționalism, pe cînd cetățenii europeni sunt uniți de lege și de idealuri ale Iluminismului.

Așa cum menționează Stoica (2016: 465), indivizii pot avea identități multiple, iar anumite circumstanțe pot hotărî care dintre identități este cea mai importantă la un moment dat. Astfel, identitatea europeană a început să fie construită ca identitate complementară, așa cum sugerează reacția cetățenilor europeni din rezultatele chestionarului Eurobarometrului. Este și abordarea recomandată de Kostakoupoulu (2005: 241), care susține că cetățenia europeană ar fi un factor civilizator, întrucît altfel, prin naționalismul fiecărui stat ar exista motive de diviziune între acestea. Identitatea europeană în sens patriotic, naționalist poate fi susținută în fața unui dușman comun, așa cum afirmă Andre Malraux în 1956, posibil, Islam. Astfel s-ar crea sentimentul naționalist ca în istoria statelor europene, care erau unite în război împotriva unui dușman comun invadator. Fuchs-Drapier (2011) observă cum UE are o clauză de solidaritate în ce privește evenimentul unui atac terorist, ca răspuns la situații de criză din trecut.

Identitatea europeană nu se poate construi decît în raport cu altele, naționale sau din afara continentului și civilizației. Ceea ce rămîne comun sunt realizările civilizației europene din istorie, marile descoperiri, cultura creată în perioada antichității și ale cărei influențe se văd și astăzi.

BIBLIOGRAPHY

Ahlerrup, P., Hansson, G. Nationalism and government effectiveness, Journal of Comparative Economics 39 (2011) 431–451, 2011 Association for Comparative Economic Studies Published by Elsevier Inc. All rights reserved, doi:10.1016/j.jce.2011.05.001

Anderson, B. (1983/1991) *Imagined Communities: Reflections on the Origins and Spread of*

Archibugi, D, Filippetti, A. Is the Economic Crisis Impairing Convergence in Innovation Performance across Europe? JCMS: Journal of Common Market Studies, 2011 Blackwell Publishing Ltd, Volume 49. Number 6. pp. 1153–1182.

Arendt, Hannah, *Essays in Understanding* 1930-1954 ed J .Kohn (1994).

Barber, N.W.2013. Citizenship, nationalism and the European Union, European Law Review, (2002) 27 European Law Review 241-259.

Beasley, Alessandra. Available online 2005. Public discourse and cosmopolitan political identity: Imagining the European Union citizen, Futures 38 (2006) 133–145, 2005 Published by Elsevier Ltd.

Blockmans, Steven, Wessel, Ramses A. "The European Union and Crisis Management: Will the Lisbon Treaty Make the EU More Effective?", *Journal of Conflict & Security Law*, Oxford University Press 2009.

Blommaert, Jan, Verschueren, Jef. *The Role of Language in European Nationalist Ideologies*, Pragmatics: 3.35- 375, International Pragmatic Asssociation, 2010.

Boin, Arjen, Ekengren, Magnus and Rhinard, Mark (2013). *The European Union as Crisis Manager: Patterns and Prospects*. Cambridge University Press.

Buscha et al. Can a common currency foster a shared social identity across different nations? The case of the euro, European Economic Review 100 (2017) 318–336, www.elsevier.com/locate/euroecorev

Calligaro, O., 2013. Negotiating Europe: EU Promotion of Europeanness Since the 1950s. Palgrave Macmillan, NY.

BDD-A27935 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:30 UTC)

Cederman, L.-E., 2001. Nationalism and bounded integration: what it would take to construct a european demos. Eur. J. Int. Relat. 7 (2), 139–174.
Daniel, Stefan-Iaroslav. Conflicte culturale, forte centrifuge si tendinte centripete in Europa secolului XXI, in Colocviul International Europa. Centru si margine. Cooperare culturala transfrontaliera, editia a IV-a, 2015, Universitatea de Vest Vasile Goldis Arad, Revista Studii de Stiinta si cultura Arad, Editura Gutenberg Univers, Arad.
Dutu, Alexandru, apud Adrian Liviu Ivan, Sub Zodia Statelor Unite ale Europei: de la ideea europeana la Comunitatile Economice Europene, editie revazuta si adaugita, Cluj, CA Publishing, 2009, p. 63.
Fuchs-Drapier, Marie. The European Union's Solidarity Clause in the Event of a Terrorist Attack: Towards Solidarity or Maintaining Sovereignty?, *Journal of Contingencies and Crisis Management*, Volume 19 Number 4 December 2011.
Gellner, E. (1964) *Thought and Change*. London: Weidenfeld and Nicholson.
Greco, E., Pirozzi, N., Silvestri, S., ed. (2010). E.U. Crisis Management: Institutions and Capabilities in the Making, Quaderni IAI, Istituto Affari Internazionali.
Habermas, J. *Building a common 'European fatherland'.* https://jeanmonnetprogram.org/papers/97/97-04--4.html#Heading15. Retrieved 7 March 2006.
Habermas, J., 1992. Citizenship and national identity: some reflections on the future of europe. Praxis Int. 12 (1), 1–19.
Hobsbawm, E.J., 1990. Nations and Nationalism Since 1780: Programme, Myth, Reality. Cambridge University Press, Cambridge.
Iwamoto, Noriko. *The Role of Language in Advancing Nationalism*, Bulletin of the Institute of Humanities 38 (2005): 91-113.
Kostakoupoulu, Dora. Ideas, Norms and European Citizenship: Explaining Institutional Change, TheModern Law Review Limited 2005, 68(2) MLR 233-267, Published by Blackwell Publishing, Malden, USA.
Nationalism. 1st and revised editions. London and New York: Verso.
of the state, Political Geography 30 (2011), _ 2011 Elsevier Ltd. All rights reserved, doi:10.1016/j.polgeo.2011.09.007
Penrose, Jan. Designing the nation. Banknotes, banal nationalism and alternative conceptions
Scharpf, Fritz W. After the Crash: A Perspective on Multilevel European Democracy, *European Law Journal, Vol. 21, No. 3, May 2015, pp. 384–405*, John Wiley & Sons Ltd, Malden, USA.
Sharp, M. (1998) 'Competitiveness and Cohesion – Are the Two Compatible?', *Research Policy*, Vol. 27, No. 6, pp. 569–88.
Speekenbrink, Anton. "Trans-Atlantic Relations in a Postmodern World" (2014).
Stefanita, Oana. 2016. Uniunea Europeana, un trend in deriva? O analiza a discursului mediatic si a perspectivei tinerilor, Bucuresti, Comunicare.ro.
Stoica, Elena. National identity as core concept for the European standardization procedure, Procedia Economics and Finance 39 (2016) 458 – 468, © 2016 The Authors. Published by Elsevier B.V., doi: 10.1016/S2212-5671(16)30349-5.
Sutherland, Claire. 2012. *Nationalism in the 21st Century*, http://www.e-ir.info/2012/01/17/nationalism-in-the-21st-century/
Taranu, Andrei. 2001. *Doctrine politice contemporane*. Bucureşti, Editura SNSPA.
van der Veen, A. Maurits, 2002. Determinants of European Identity: A Preliminary Investigation Using Eurobarometer Data.
Wiener, A. 'European' Citizenship Practice. Building Institutions of a Non-State, Westview Press, Boulder, CO, 1998, pp. 3–4.

BDD-A27935 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:30 UTC)

Wilcock N., Scholz C. (2016) Europe, the European Union and the Eurozone Crisis. In: Hartmut Elsenhans and a Critique of Capitalism. Palgrave Macmillan, London.
Wollenschläger, Ferdinand. A New Fundamental Freedom beyond Market Integration: Union Citizenship and its Dynamics for Shifting the Economic Paradigm of European Integration, *European Law Journal*, Vol. 17, No. 1, January 2011, pp. 1–34.
Zimmer, Oliver. 2003. *Nationalism in Europe*, 1890-1940, Palgrave Macmillan.

BDD-A27935 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:30 UTC)